

Ocena dejavnikov tveganja gospodarske kriminalitete v lastniški strukturi podjetij: Rezultati projekta Datacros

Premik kriminalitete v gospodarstvo se vse bolj kaže v krizah, kot sta finančna kriza 2008 in kriza gospodarstva zaradi epidemije covid-19. Prav zato so pomembne ugotovitve spletnega seminarja, ki se je odvijal 24. februarja 2021 o projektu Datacros, in sicer prek videokonferenčnega sistema Zoom. Projekt Datacros sofinancira Evropska komisija, je koordiniran prek organizacije Transcrime ter je prototip platforme, namenjene pomoči preiskovalcem gospodarske kriminalitete. Ugotovitve projekta so pomembne zaradi problematike infiltriranja organizirane in druge vrste kriminalitete v legalno gospodarstvo, predvsem prek korupcije in pranja denarja v Sloveniji. Več o tej tematiki v prispevkih Organizirana kriminaliteta in formalno gospodarstvo (Slak, 2020) ter Slovenija in globalna ekonomska kriza (Dobovšek, Ažman in Slak, 2015).

V osnovi lahko lastniške strukture podjetij kot dejavnik tveganja za gospodarsko kriminaliteto razložimo skozi kriminološke oči. Kriminologija vidi razlago za deviantna ravnanja v gospodarstvu skozi več teorij, med drugim tudi v ekonomski teoriji – več priložnosti in možnosti za pridobivanje koristi imajo tisti, ki so neposredno vpleteni v vodenje družb, to je v lastniške strukture podjetij.

Gospodarska kriminaliteta nima splošno sprejete definicije. Europol je definiral finančno kriminaliteto kot kazniva dejanja, ki jih storijo posamezniki ali skupina posameznikov z namenom pridobivanja koristi – finančnih ali poslovnih. Glavni motiv teh kaznivih dejanj je finančna korist (European Union Agency for Law Enforcement Cooperation [EUROPOL], n. d.).

O neločljivi prepletenosti t. i. »nelegalnega denarja« in legalnega denarja oz. neformalne in formalne ekonomije pa sta pisala tako Dobovšek in Slak (2016), kot Slak (2019).

Program Datacros temelji na metodologiji izdelave ocen tveganj in odkrivanj anomalij v lastniški strukturi podjetij. Končni cilj je izdelava modela indikatorjev za korupcijo in pranje denarja. Program bi tako omogočil iskanje koruptivnih in drugih nepravilnosti predvsem pri majhnih podjetjih, ki bi potencialno lahko predstavljale tveganja za vse oblike gospodarske kriminalitete (Datacros, 2021). V oceni so bile poudarjene ključne ugotovitve in rezultati analiz izbranih podjetij. Svoje mnenje in videnje projekta Datacros pa so komentirali strokovnjaki, ki bi jim to orodje lahko koristilo za preiskovanje gospodarske kriminalitete. Celotno gradivo projekta bo objavljeno na spletni strani www.transcrime.it,

kjer so objavljeni tudi dosednji rezultati raziskav o prehodu organizirane kriminalitete v gospodarstvo.

Spletni seminar je otvoril Ernesto Ugo Savona iz organizacije Transcrime, ki je poudaril pomen orodij za odkrivanje in preiskovanje gospodarske kriminalitete. Pridružila se mu je Floriana Sipala iz Evropske komisije, ki je izpostavila pomembnost proaktivnosti na področju ocen tveganja, saj predvsem v tem vidi doprinos orodja Datacros. Omenila je direktivo Evropske unije, ki jo morajo države članice implementirati do avgusta leta 2021, nanaša pa se na izboljšavo dostopa organom pregona do finančnih informacij, predvsem skozi opcijo dostopa do podatkov o bančnem računu znotraj nacionalno centraliziranih bank (Direktiva (EU) 2019/1153 Evropskega parlamenta in sveta z dne 20. junija 2019 o določitvi pravil za lažjo uporabo finančnih in drugih informacij za namene preprečevanja, odkrivanja, preiskovanja ali pregona nekaterih kaznivih dejanj ter o razveljavitvi Sklepa Sveta 2000/642/PNZ, 2019).

Michele Riccardi iz organizacije Transcrime je izpostavil problem modusa operandi, sicer legalnih podjetij, ki z namenom maskiranja svojih nelegalnih dejavnosti uporabljajo zapletene, netransparentne in kreativne lastniške strukture podjetij, s katerimi zakrivajo korupcijska tveganja, konflikte interesov in tehnike pranja denarja. Dodaten problem vidi v dveh vrzelih informacij, prva vrzel je pomanjkanje znanja o netransparentnih lastniških strukturah, drugo vrzel pa vidi kot pomanjkanje orodij za analiziranje in preiskovanje lastniške strukture. Zato so v Datacros vključili podatke o 13,5 milijona podjetjih, ki razkrivajo približno 27 milijonov lastnikov v Evropski uniji. V analizo so vključili dejavnike, ki se jim zdijo pomembni za analizo transparentnosti lastništva, in sicer: lastniške povezave z državami na črnih listah, uporaba instrumentov, kot so skladi, fundacije in investicijski skladi, nepravilna kompleksnost lastniške strukture, povezave lastništva s pomembnimi političnimi funkcionarji in funkcionarji iz lokalnih skupnosti, lastniške povezave s primeri sankcij oz. kazenskimi primeri. Te podatke so potem združili v geografski, zemljevidni prikaz teh anomalij. Skozi analizo so ugotovili, da ima 1,5 % vseh podjetij v Evropski uniji nepojasнено zapleteno lastniško strukturo, v določenih sektorjih pa so ti odstotki tudi višji (npr. sektor iger na srečo). Poudaril je, da anomalije še ne pomenijo kriminalnih dejavnosti, je pa zanimiva podlaga za preiskovanje. Predvsem vidijo pomembnost analiz za izdelavo ocen tveganja. V zaključku je izpostavil, da poglobljena analiza in izdelava ocen tveganja lastniških ano-

malj lahko privede do obetavnih rezultatov napovedovanja in predvidevanja deviantnih dejanj.

Praktično delovanje orodja Datacros (t. i. Restricted area) je demonstriral Antonio Bosisio, s poudarkom, kako orodje omogoča iskanje in prikaz podjetij oz. posameznikov. Nazorno je prikazal zmogljivosti orodja glede podatkov o podjetju, osebe, ki so povezane s podjetjem (lastniška struktura), prikaz možnih kartelov in grozdov podjetij. Prikaže lahko tudi povezave med lastništvom iz drugih držav, povezave s političnimi osebami in povezave z osebami, ki so predmet kazenskih preiskav in sankcij. Predstavitev teh podatkov pa se lahko uporablja tudi kot grafični prikaz na zemljevidu po regiji, državi, mestu ali ulici. Pri tem je izpostavil tudi indikatorje, ki lahko signalizirajo prikrite dejavnosti.

Spletni seminar se je nadaljeval z okroglo mizo med končnimi uporabniki orodja in partnerji Datacros, na kateri so udeleženci predstavili svoja mnenja. Hanne Juncher iz Sveta Evrope je predstavila vlogo orodij za oceno tveganja pri podpori preiskovalcev korupcije in druge finančne kriminalitete. Izdelavo celovite ocene tveganja vidi kot jedro učinkovitega boja proti pranju denarja in preprečevanju financiranja terorizma z detekcijo potencialnih ranljivosti. Po njenem mnenju vrzeli v ocenjevanju tveganj lahko privedejo do tega, da nacionalni organi pregona niso pravilno prilagojeni dejanskim grožnjam in profilu tveganj v državi. Orodja, kot je Datacros, ocenjuje kot zelo uporabna in obetavna za bolj proaktivne preiskave in zviševanje detekcije kriminalitete, obenem pa višanje transparentnosti in zaupanja v vlade in pravosodje. Frédéric Pierson iz Evrope, ki je ena od institucij, ki je preizkusila orodje, je predstavil, kako je to orodje uporabno organom pregona. Po njegovem mnenju je bistveno za preiskovalce, da pridobijo čim več transparentnih podatkov, pomembna pa je hitrost pridobivanja podatkov. Praktično je to prikazal na enem od trenutnih primerov, ki ga obdeluje Europol. Gre za primer pranja denarja in trgovanja z drogo, osumljenci so povezani z devetimi podjetji. S pomočjo Datacrosa so ugotovili, da imajo lastniške povezave z 24 drugimi podjetji. Orodje jim ponuja drugačen vpogled in nove dimenzije primera, omogoča pa tudi pridobitev novih indicev, s pomočjo katerih usmerjajo preiskovanje. Prednost vidijo predvsem v lažjem pregledu strukturiranja analiziranih podjetij, zato se jim zdi uporabno ne le za preprečevanje kriminalitete, ampak tudi kot orodje za preiskovanje vseh vrst kriminalitete. Izadora Zubek iz francoske antikorupcijske agencije (AFA) meni, da je Datacros uporabniku prijazno orodje, ki omogoča upravičencem dostop do platforme, ki zbira, analizira in ponazarja ključne informacije o podjetjih ter izpostavi dejavnike tveganja. To omogoča boljše ocenjevanje korupcijskih tveganj tako državnim institucijam kot podjetjem pri zavedanju, kaj so njihove ranljivosti, potencialne grožnje

in kako jih obvladovati. Izpostavila je uporabnost orodja pri delu antikorupcijske agencije kot preverjanje, ali je njihova ocena tveganja korupcije natančna in prava. Filippo Romano iz italijanske nacionalne antikorupcijske agencije (ANAC) je poudaril pomembnost deljenja podatkov in informacij med različnimi deležniki znotraj države, predvsem pa med državami. Uporabnost orodja Datacros vidi pri sistemu javnih naročil, saj bi lahko podjetja in povezane osebe preverili in ocenili, kakšna je njihova ocena tveganja, preden bi z njimi sklenili pogodbo. Daniel Vazquez Llorens iz španske policije Cuerpo Nacional de Policía (CNP), ki so poleg Evrope uporabili to orodje pri eni od preiskav, vidi v njem velik potencial, zlasti kot preventivni mehanizem, predvsem pa tudi kot pomoč za dostop do podatkov v aktivnih preiskavah. Zadnji je bil predstavnik civilne družbe Lorenzo Bagnoli iz Preiskovalnega poročevalnega projekta Italija (IRPI), ki je izpostavil uporabnost orodja Datacros predvsem skozi prizmo pohitritve in olajšanja novinarskega preiskovanja določenih zgozb in afer. Po njegovem mnenju je Datacros dobro orodje za vizualno predstavitev netransparentnih povezav in lastniških struktur med podjetji in je zelo uporabno za novinarje, ki tako primer lažje predstavijo javnosti.

V Sloveniji že dalj časa opozarjamo na pomanjkanje sodelovanja institucij pri pregonu in odkrivanju gospodarske kriminalitete, še posebno pri sodelovanju finančnih institucij, ki lahko bistveno pripomorejo pri odkrivanju kaznivih dejanj korupcije in pranja denarja (Premrl in Dobovšek, 2020). Prav tako se kaže pomanjkljivo znanje kriminalistike (npr. indici in indicialne metode) tistih, ki so zaposleni v finančnih institucijah in jim bodo nova orodja, kot je Datacros, v veliko pomoč glede analize podatkov o podjetjih in osebah, ki so povezane s temi podjetji. Seveda pa moramo razmišljati o uporabnosti tega in podobnih orodij tudi na drugih področjih, predvsem na področju preiskovalnega novinarstva, ki lahko bistveno pripomore pri razkrivanju kriminalnih mrež, korupcije in pranja denarja na najvišjih nivojih.

Odkrivanje in preiskovanje gospodarske kriminalitete je zamudno, zapleteno in oteženo zaradi več dejavnikov. S temi težavami se soočajo preiskovalci iz vseh držav, tudi v Sloveniji. Verjamemo, da je vsakršna pomoč preiskovalcem dobrodošla, saj so primeri gospodarske kriminalitete ponavadi zelo obsežni, z veliko deležniki in povezavami med posamezniki in gospodarskimi družbami.

Platforma, ki lahko vse relevantne podatke prikazuje na enem mestu, s poudarki na pomembnih stvareh, ki obenem omogoča tudi vizualni prikaz, se nam zdi dobrodošlo orodje za preiskovalce. Težava, ki jo vidimo, bi lahko bila implementacija in zagotavljanje dostopa vsem, ki bi takšen program potrebovali. Obenem pa menimo, da je zaradi dejstva, da gre

pri gospodarski kriminaliteti velikokrat za mednarodne povezave, pomembno, da se zagotovi enotna platforma za vse deležnike preiskovanja gospodarske kriminalitete znotraj Evropske unije, ki bi omogočala instantno izmenjavo podatkov, s tem pa bolj učinkovito preiskovanje in pregon tovrstnih kaznivih dejanj.

Maja Loknar in Bojan Dobovšek

Literatura

1. Datacros. (2021). *DATAACROS developing a tool to assess corruption risk factors in firms' ownership structure*. Pridobljeno na <https://www.transcrime.it/datacros/>
2. Direktiva (EU) 2019/1153 Evropskega parlamenta in sveta z dne 20. junija 2019 o določitvi pravil za lažjo uporabo finančnih in drugih informacij za namene preprečevanja, odkrivanja, preiskovanja ali pregona nekaterih kaznivih dejanj ter o razveljavitvi Sklepa Sveta 2000/642/PNZ. (2019). *Uradni list Evropske unije*, (186/122).
3. Dobovšek, B., Ažman, B. in Slak, B. (2015). Država Slovenija in globalna ekonomska kriza. V H. Tivadar (ur.), *Država in narod v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi* (str. 86–92). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
4. Dobovšek, B. in Slak, B. (2017). »Economic crisis and “white informal economy” – A slippery slope«. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 37(7/8), 468–476. Pridobljeno na <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IJSSP-06-2016-0078/full/pdf>
5. European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (EUROPOL). (n. d.). *Economic crime*. Pridobljeno na <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-statistics/crime-areas/economic-crime>.
6. Premrl, P. in Dobovšek B. (2020). Finančna kriza ali finančna kriminaliteta. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 71(3), 208–217.
7. Slak, B. (2019). *Vpetost organizirane kriminalitete v formalno ekonomijo – odkrivanje, preiskovanje in dokazovanje* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
8. Slak, B. (2020). Organizirana kriminaliteta in formalno gospodarstvo. V M. Modic et al. (ur.), *21. dnevi varstvoslovja, Ljubljana, 3. junij 2020: zbornik povzetkov* (1. izd.) (str. 41). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.